№ 36. Սեպտեմբերի 20. — 1873 — Սեպտեմբերի 20. № 36.

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹԻ ԳԻՆԸ:

Տարեկան գինն է 5 ռուբլի (փոստի ծախսով): Օտարաքաղաքացի բաժանորդները պիտի դիմեն այս հասցէով. Въ Тифлисъ. Въ Редакцію Армянской Газеты „Мшакъ“.

Թիֆլիսում կարելի է ստորագրվիլ խմբագրատան մէջ (Արծրունու տուն) և պ. Տասուրեանցի խանութում:

ՄՇԱԿ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ:

Մանրատառ յայտարարութիւն տպել տալը պիտի վճարէ 10 հասարակ տառի համար 1 կոպէկ արծաթ: Յայտարարութիւններ տպվում են հայերէն, Ռուսերէն, Վրացերէն, Ֆրանսիարէն, Գերմաներէն և Թուրքերէն:

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Դաստիարակութեան մենավաճառութիւնը:—Ներքին տեսութիւն: Բորսայի կարևորութիւնը: Նամակ Թելաւից: Նամակ Մեծ-Շուլավէրից: Ներքին լուրեր:—Արտաքին տեսութիւն: Աւստրիա և Ունգարիա: Պարսկաստան: Արտաքին լուրեր:—Խառն լուրեր:—Փոխառութեան տոմսակների ցուցակը:—Առևտրական:—Յայտարարութիւններ:—Բանասիրական:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՄԵՆԱՎԱՃԱՌՈՒԹԻՒՆԸ

Երբ մի զարգացած հասարակութեան մէջ մի հիմնարկութիւն կամ մի գործունէութիւն է ծնվում, ամեն ոք իրաւունք ունի կարծելու, որ այս ինչ հիմնարկութեան, այս ինչ գործունէութեան համար պահանջ կար հասարակութեան մէջ և թէև քննողի ներկայութեամբ չը կատարվէր այս լրացած իրողութիւնների իրագործվիլը, նա սխալ չէ անիլ, եթէ մտածի, թէ այս ինչ պահանջ հասարակութեան զգալի դառնալով, նա ինքն, հասարակութիւնը, պարզ և բարձր ձայնով յայտնեց այս իր պահանջին լրումն տալու հարկաւորութիւնը, անհրաժեշտութիւնը:

Անզարգացած հասարակութիւնը որոշ պահանջներ այնքան շատ չունի և այս պատճառով և պահանջների արտայայտութիւնը բարձրաձայն չէ լինում, այլ անգիտակցաբար ձըգտում է նա այս իր պահանջները իրագործելու: Հասարակութեան այն դրութիւնը, երբ նա իր պահանջները գիտակցաբար իրան չէ մեկնում, նորա համար ամենավտանգաւոր միջոցն է, այս միջոցին նա կարող է բոլորովին կորչել, կամ փրկվել... և այս կախուած է այն առանձին անձերից, որոնք առաւել բարձր լինելով քան թէ հասարակութեան ամբողջ մակերևոյթը, նորա դրութիւնը և ձգտումները (որոնք, ասացինք, անգիտակցական են) զննելուց յետոյ, կարողանում են նորան առաջնորդելով, այն ճանապարհ ցոյց տալ, որով պէտք է ընթանայ հասարակութիւնը մտաւորապէս և նիւթապէս զարգանալու համար:

Մեր հայ հասարակութիւնը մեծ մասով գտնվում է այս մեր նկարագրած անզարգացած, իր պահանջներ չը ճանաչող դրութեան մէջ և կարօտ է նորանից բարձրագոյն աստիճանի վերայ կանգնած անհատների առաջնորդութեան:

Այսպէս է որ մեր հասարակութիւնը չը հասկանալով կրթութեան նշանակութիւնը և օգուտները, ենթարկվեցաւ մի քանի անհատների առաջնորդութեան և ստիպվի ընդունեց այն սկիզբը, որ արական սեռը պէտք է կրթվի... այսպէս նա ընդունեց, առանց նոյն ինքն սկիզբը հասկանալու, որ և իգական սեռի համար անհրաժեշտ է առաւել կատարելագործած կրթութիւն տալու, որ նորան պատկանեալ անհատները ժամանակով կարողանան կրթված և ուղղութիւն տալու ընդունակ մայրեր դառնալ:

Այս իրողութիւնը քարոզող անհատները 'ի հարկէ ինքեանք էլ անպատճառ պէտք է և իրագործողներ դառնային իրանց քարոզած մտքերի — գոնեայ հասարակութիւնը լռութեամբ ընտրից նոցա այս գործունէութեան համար: Եւ յիրաւի հիմնվեցան մի քանի օրիորդաց դպրոցներ... քարոզողները, կասկածելով որ հասարակութիւնը դուցէ երեսանց միայն համակրում է նոցա մտքերին, դորան իր կողմը ևս աւելի գրաւելու համար ստիպեցաւ կամ ձրիաբար ուսուցանել, կամ աւելի նեղ և փոքր շրջանի վերայ ներգործել՝ նոքա 'ի հարկէ ընտրեցին առաջինը:

Բայց ինչ եղաւ դորա հետևանքը՝ քարոզողները, դուցէ և անկեղծ համոզված էին իրանց, մտքերի ճշմարտութեան մասին, բայց բաւական հմտութիւններ չունէին նոցա իրագործելու, կամ, աւելի լաւ է ասել, երբէք չէին մտածել, թէ ի՞նչ սիստեմայով, ինչ մէթօդով պէտք է դիմել իրանց մտքերի իրագործման... Մի խօսքով նոքա տեսականապէս ըմբռնեցին իրանց քարոզած մտքերի ճշմարտութիւնը, բայց երբէք մշակած չէին իրանց համար գործնական ճանապարհը: Վստահ լինելով իրանց անփորձ և նոր ուժերի վերայ, նոքա յետ չը քաշվեցան ասպարէզից այլ ոգևորութեամբ դիմեցին իրագործման: Բայց ուրիշ կողմից և այնքան ազնիւ էլ չէին որ նախ, կամ հետըզհետէ պատրաստվէին այս ծանր գործունէութեան համար, որ սևերես չը դուրս գան հասարակութեան առաջ: Այս էր պատճառ, որ նոքա, ոչ թէ մի որոշ, հաստատ, առաջուց մշակված ուղղութեամբ սկսեցին իրանց գործունէութիւնը, այլ շողոքորթելով անկիրթ հասարակութեան անմիտ պահանջմունքին: Օրինակի համար ծնողները ասում էին, թէ իմ աղջիկս միայն այն ժամանակ կրթված կանուանեն, երբ նա Ֆրանսէվար կիմանայ, նոքա էլ չասեցին չէ, չասեցին՝ „լաւ է աղջիկդ Ֆրանսերէն բոլորովին չը գիտենայ և դորա փոխանակ գիտենայ ուղիղ և ճիշդ խօսել մայրական լեզու, և այս լեզուի միջոցով կարողանայ յայտնել առողջ մտքեր, որ նա իր կաթնի հետ պէտք է ծծել տայ իր երեխաներին“: Մեր քարոզիչ պարոններ այսպէս մտածեցին՝ չը լինի թէ ծնողները այս պատասխանը լսելով, իրաւացի կասկածի տակ գձեն մեր Ֆրանսական լեզուի գիտենալը և մենք նոցա աչքումը կը կորցնենք ամենայն յարգանք և հաւատարմութիւն.... ուրեմն եկ դաս տանք մի հնացած դասագրքից երկու գլուխ և բայերի խոնարհելու կանոնները և հասկացնենք ծնողներին, որ միշտ այսպէս է դաս տրվում մի լեզու, որ գոյականները և ածականները, մակբայերը և նախադրութիւնները ոչ այլ ինչ են եթէ ոչ շռայլութիւն, իսկ եթէ աղջիկները բայերը սովորելուց յետոյ էլ խօսել չը կարողանան՝ այդ նոցա մեղքն է և ոչ ուսուցչի: Բայց գնա ու ասա ուսուցչին՝ „եղբա՛յր, քո արածը խաբեբայութիւն է“—նա քեզ կը պատասխանի՝ դու իրաւունք չունիս իմ դասատուութիւնից դժգոհ լինելու՝ ես ձրի եմ դաս տալիս“: Գնա ու ծնողներին կրկնիր՝ „Աղջիկներդ խօ՜ ոչինչ Ֆրանսերէն չեն կարող իմանալ, որովհետև դասատուն իր համար ոչինչ պրօգրամմա չէ մշակել, դուցէ ինքն էլ իր դաս տուած լեզուն չը գիտէ“: Պատասխանը այս կողմից էլ կը լինի՝ „նա ախա՜ր ձրի է դաս տալիս“:

Մեր տհաս դաստիարակներ մանկավարժութեան և ոչ մի սկզբնական օրէնքի և պահանջի ծանօթ չեն. օրինակի համար, թէ մի առարկայ աւանդելու համար, հարկաւոր է նախ և առաջ երեխայի խօսած լեզու սովորել, այսինքն մայրական լեզուով հասկացնել նորան գիտութեան սկզբունքը: Բայց ինչ են անում այս մեր բարերար դասատուները՝ նոքա բաւական են համարում ձրի դաս տալ և հանգիստ խղճմտանքով գործ են ածում դասատուութեան մէջ մի օտար լեզու, իրանց համար աւելի հեշտ համարելով դասեր աւանդել այն լեզւով որով նոքա ինքեանք էլ այս առարկայի պարապել են (?) քան թէ իրանց մի փոքր նեղութիւն պատճառել մի քանի ասացուածներ սովորելու կամ կազմելու. նախապատւում են ստիպել երեխաներին իրանց առաջին մտածմունքները օտար լեզւով անել, քան թէ մի փոքր աշխատանք սեփական անձի վերայ բառնալ և կամ թոյլ տալ երեխաների մայրական լեզւին աւելի հմուտներին իրանց պաշտօնը վարել:

Մեր խօսքը չերկարեցնելու համար, մենք կարճ կասենք՝ դատապարտելի է անձնասիրական սկիզբը մտցնել այն հարցերի և գործունէութեան մէջ որ պէտք է ընդհանուր համարել, դատապարտելի է փակվել ամենայն

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Etudes de litterature et d'art, par Victor Cherbuliez, Paris Hachette, 1873.

Անկողմնապահութիւնը բարձր յատկութիւն է միշտ և ամենայն հանգամանքում, որովհետև անկողմնապահ դատման համար բաւական չէ մի ինքնուրոյն կարծիք ունենալ, այլ և հարկաւոր է աներկիւղ, համարձակ յայտնել նորան. իսկ մանաւանդ մի քանի տարի է անձ, որ անկողմնապահ կարծիքը բնաւ հազուագիւտ բան դարձաւ և ասես թէ լուսաւորութեան այս մեծ արդիւնքը խպառ չքացաւ ազգային կրքերի ազդմամբ:

Գերմանա-ֆրանսական արիւնահեղ պատերազմից յետոյ, ֆրանսիացիների բազմութիւնը իրանց պարտաւորութիւն էին համարում ոչ միայն մոռանալ գերմանական կեանքի և մտքի գեղեցիկ և գովելի կողմերը. ոչ միայն լռել այն թէ ներկայ թէ անցեալ բոլոր երևոյթների վերա, որոնք միշտ պիտի յիշվէին Գերմանիայի փառքին, այլ չը բաւականանալով հնադարեան պատմական սեղանաներից փորել և երևան հանել այն ամենը, ինչ որ գերմանացի անուան և անցեալի վերա կարող է ձգել անհամակրութեան լոյսը, Ֆրանսացիներից շատերը (մանաւանդ լրագիրները) աշխատում են աղաւաղել իրողութիւնները և, կեղծել անցքեր պատմելով, գրգռել Ֆրանսիայի հասարակաց կարծիքը առ մեծագոյն ատելութիւնը հարևան ազգի:

Միւս կողմից և գերմանական վերջին տարիների գրականութեան մէջ երևեցան յօդուածներ և գրեանք, որոնց գլխաւոր նպատակն էր ֆրանսական անունը անպատուել, արհամարհանք սերմանել դէպի ֆրանսական «առերեսութիւնը» և «շատախօս պարծենալը» (Grossmäulerei.)—Սակայն այսպիսի երևոյթներ Գերմանիայումը մի կողմից սակաւաթիւ էին, միւս կողմից բղխում էին անուն չունեցող մարդիկներից: Իսկ երբ պատահեց որ անուանի շրջաններին պատկանող ազգամոլներ (chauvin), մոռանալով ամենայն ամօթ և այն յարգանք որ պարտի ոչ միայն ֆրանսիական ազգին որ ծնեց բարձր գաղափարներ և մարդիկ այլ և ամենայն ազգին, համարձակեցան ֆրանսական անունը կոտրելու աշխատել—գերմանական գրականութեան մէջ, ամենայն կողմից լսվեցան զօրեղ ձայներ այս գրգռողներին բերանը կապելու գիտմամբ: Նոքա լռեցին և ստիպեցան ընդունել իրանց ազգայիններից մի դառն և սաստիկ դաս:

Դժբաղդաբար Ֆրանսիայի մէջ, ընդհակառակ, սակաւաթիւ էին այն մարդիկ, որոնք կողմը ձըգելով քաղաքականութիւնը, չարունակեցին նոյն անկեղծ աչքով նայել Գերմանիայի վերա, ինչպէս պատերազմից առաջ: Այս ատելութիւնը յայտնեցաւ մինչև անգամ ամենալուսաւորեալ գիտնականների շրջանների մէջ:

Ով չէ յիշում, որ ֆրանսական անուանի մի քանի գիտնականներ, արհամարհանօք իրանցից յետ ձգեցին գերմանական գիտնական ընկերութիւնների անդամ լինելը, առանց ամաչելու յայտնեցին, որ նոքա գիտմամբ պիտի աշխատեն կտրել ամենայն գիտնական յարաբերութիւնները և կապերը Գերմանիայի հետ և պիտի հիմնեն իրանց սեփական «անկախ գիտութիւն»:

Այս պատճառով զարմանալի երևոյթ է, եթէ այժմ, երբ բամբասանքը սովորական միջոց է դարձել, կրկին սկսվում են և Ֆրանսիայի մէջ լսվել մի քանի անկեղծ դատումներ և մտքեր Գերմանիայի վերա: Այս երևոյթը ևս աւելի ուրախալի է դառնում, երբ նորան արտայայտողը մի անուն ունեցող և պատուի վայելող մարդ է:

Այսպիսի ուրախացնող տպաւորութիւն արեց մեզ վերա պ. Վիկտոր Շէրբիւլիէի գրուածը, որի վերնագիրը վերև յիշեցինք:

Պ. Շէրբիւլիէ, որ յայտնի է իբրև վիպասան, թէպէտ ազգով Զվիցերացի, այնու ամենայնիւ կարող է ֆրանսական հեղինակ համարվել. նորա գրուածները նոյնքան շատ կարդվում են Ֆրանսիայի մէջ, որքան և իր հայրենիքումը, որոյ համար ապացոյց կարող է համարվել և այն դէպքը, որ այժմ մեր ուշադրութիւն գրաւող գիրքը ոչ Ժէնէվայի, այլ Փարիզի մէջ է լոյս տեսել: Թողնելով գրքի երկրորդ մասը, որի բովանդակութիւնը արհեստային այն արդիւնքների վերա է, որոնք այս, 1872 թւին հանդիսաւորած էին Փարիզի Palais de l'industrie շէնքի մէջ և այլ հանդիսաններում, և որ կարող է կամ միայն արհեստագէտների կամ նոյն այս պատկերներ տեսածների հետաքրքրութիւնը շարժել, դառնանք դէպի գրքի առաջին մասը, որի մէջ հեղինակը երեք յօդուածների մէջ քննում է գերմանական գրականութեան քանի մի նշանաւոր երևոյթներ:

Առաջին՝ „Un Allemand d'autrefois—Lessing et l'emancipation littéraire et religieuse en Allemagne“ վերնագիր կրող յօդվածը նուիրած է անցեալ դարու Լէսսինգ երևելի գերմանական բանաստեղծի և փիլիսոփայի ուղղութիւնը և գործունէութիւնը նկարագրելուն:

Գօտտհօլդ Էֆրայիմ Լէսսինգ, 1729 թւին ծընած, գերմանական աղքատ մի քարոզչի որդին և տասն երկու երեխաների անդրանիկը, երբէք ոչինչ ուրախութիւն ընկալած չէր ընտանիքից: Իր մօր ցանկութեամբ նա էլ պիտի քարոզիչ դառնար, իսկ նա, բոլորովին այլ ճանապարհին ձըգտումներ ունենալով, պատասխան էր ստանում իր ծնողներից, թէ նորա անհնազանդութիւնը միայն այն ժամանակ ներելի կը լինէր, եթէ նա այս իւր ցանկացած ճանապարհը ընտրելով, հարուստ դառնար և նիւթական օգնութիւն մատուցանէր իր եղբայրներին և քոյրերին և իր ծնողներին ապահովէր: Բայց Լէսսինգ ինքը պէտք է անդադար կռվէր իր սեփական կեանքը ապահովելու և չը նայելով

նոր, Թամդ, ազդուԹիւն և միօր առողջ կարեւոր ցեղերից և մի քանի անձանց մասնաւոր նախանձաւորուԹիւն համարել ընդհանուր գործը, որ պէտք է ենԹարկել կոչումնաւոր համարակաց դատին: Դատապարտելի է շողոքորԹելով համեմել ծանրերի անկիրԹ պաշտպանուԹեան, և խուլ մնալ մասնաւոր մարդկանց կարծիքներին: Այսպէս վարվելով մեր գործակալուԹեան մեծամասնուԹիւնը չեն նկատում, որ իսկ այն սկզբին են նպաստում, որի դէմ պէտք է մաքառէլին:

Մ. Հ. Գ.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԲՈՒՐՍԱՅԻ ԿԱՐԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Թիֆլիսը կարելի է համարել Անդրկովկասի ամբողջ առեւտրական գործունէուԹեան կենդրոնը: Այդ քաղաքում ներս են մտնում արտասահմանից, կամ Ռուսաստանից եկած ապրանքները և բաժանվում են գաւառներին. այդ տեղից փոխադարձաբար դուրս են գնում դէպի արտասահման, կամ Ռուսաստանի մայրաքաղաքները երկրի հում բերքերը:

Գաւառական վաճառականը բերում է այստեղ ծախելու ըստ մեծի մասին՝ բամբակ, բուրԹ, մետաքս, չորքոտանիների կաշիներ, մազոտ գազանների մորԹիք և այլն: Շատ անգամ նա ծանօԹ չէ քաղաքին, տեղային առեւտրական պայմաններին, ծանօԹ չէ գնողներին և դէպի նոցա վարկը հաւատարմուԹիւն չունի:

Շուտով մինը միւսի ետեւից յայտնվում են նորա մօտ դ ա լա լ ն ե ր ը:

—Մարտիրոս աղայ, լսեցի, դուք բամբակ ունէք, հարցնում է նա:

—Այո, ունիմ մի հարիւր հակ, պատասխանում է գաւառեցին:

—Քանո՞վ ես տալիս:

—Վեց մանէԹով:

—Ես՞, ինչ ես խօսում, երէկ չէր, որ Սիրակոսի բամբակը առի հինգ ու կէսով, էն էլ ամերկի սերմից: Էսօր մաղանդան աւելի կոտրած է. ասում են, Մարսէլից վատ դէպէշներ են ստացել, էնտեղ շատ վատ է գնում բանը: Մին էլ քո բամբակը, ինչպէս լսեցի, ջուրն ընկած է, խարար է ու խառն է...

—Եղբայր, ի՞նչ գիտես, որ էդպէս է, երբ դու ջէր տեսած չես իմ ապրանքը:

—Ես գիտեմ... պատասխանում է դալալը և հեռանում է վաճառականից:

Թէեւ Մարտիրոսին աւելի լաւ ծանօԹ է իւր ապրանքի յատկուԹիւնը, այսու ամենայնիւ դալալի խօսքերը Թուլացնում են նորան, և յուսահատուԹիւնը տիրում է նորա սրտին, երբ լսում է, Թէ արտասահմանում գները իջել են:

Քանի րոպէից յետոյ մեր պարոն դալալը յայտնվում է Խաչատուր աղայի մօտ, որոյ համար նա միտք ունէր գնել յիշեալ բամբակները:

—Խաչատուր աղայ, ասում է նա, Երեւանից մի հարիւր հակ բամբակ է եկել, ի՞նչ ապրանք է, ի՞նչ ապրանք է, իմ դէդու հոգին գիտենայ, որ ձիւնը էնպէս սպիտակ չէ կարող լինել, խատ Ամերիկի սերմից է:

—Քանո՞վ կարելի է առնել, հարցնում է Խաչատուր աղան:

—Օխտը մանէԹէմէն պակաս չէ տալիս:

—Թանգ է:

—Հէ՞ր օխնած, ինչ Թանգ, էսօր մաղանդան շատ բարձր է, ասում են Մարսէլից լաւ դէպէշներ են ստացել: Բայց էդ մարդը խամ օքմին է, նոր է եկել, չէ իմանում մաղանդան:

—Գնա, մի բան արել, կամ պակասով վերջացրու, ասում է Խաչատուր աղան:

Յիշեալ խօսակցուԹիւններից երեւում է, Թէ ի՞նչպիսի երկերեսանի դեր են խաղում դալալները առեւտրական յարաբերուԹեանց մէջ: Այդ խաբէյուԹիւններին ենԹարկվում են առաւելապէս գաւառային անփորձ վաճառականները, որոնք արտասահմանի հետ հաղորդակցուԹիւն չունեն:

Դալալը մի պաշտօնապէս ճանաչուած անձ չէ: Ամէն մարդ կարող է լինել դալալ, ով որ ունէր ճարտար լեզու, ով որ շատ երդուել և հեշտ խաբել գիտէր: Դալալի միջնորդուԹիւնը առնողի և ծախողի մէջ չէ լինում և չէ կարող լինել ապացոյց առուտուրի հաստատուԹեանը: Ամէն մի հանգամանքում, Թէ առնողը և Թէ ծախողը կարող են դրժել իւրեանց խօսքը, քանի որ ապրանքը ծախողի ձեռքից առնողին անցած չէր, քանի որ այդ վերջինը փողը վճարած չէր: Այդ պատճառաւ վիճաբանուԹիւնները վաճառականների մէջ լինում են անվերջ:

Թիֆլիսը չունի մի կենդրոն, որ հաւաքէր միասին վաճառականներին և նոցա ամենօրեայ գործունէուԹեանը ճիշտ հաշիւներ տար: Այդ պաշտօնը Եւրոպայում կատարում են բ ո ւ ր ս ա ն և մ ա կ լ ե ր ն ե ր ը:

Վաճառականները ցրված են զանազան քարվանսարայներում և առանձնապէս վարում են իւրեանց առեւտուրը: Նոցա մինը միւսից տեղեկուԹիւն չունի:—Մինը խաբում է միւսը խաբվում է, որովհետեւ չունեն ընդհանուր գիտակցուԹիւն ապրանքների օրական գների հաւասարակշռուԹեան մասին:

Այդ դժուարուԹիւնները հեշտացնում է բ ո ւ ր ս ա ն: Դա մի կենդրոն է, ուր օրուայ մի նշանակուած ժամում հաւաքվում են բոլոր առեւտրականները: Խ ա բ ե լ ը կամ խ ա բ վ ե լ ը այստեղ չէ կարող տեղի ունենալ, որովհետեւ լինում է առեւտուրի ազատ մ ր ց ո ւ Թ ի ւ ն:—Նիւթերի գները և նոցա որքանուԹիւնը յայտնի են, արտասահմանեան վաճառանոցների նոր լուրերը գիտեն բոլորը, մի խօսքով, ամէն ինչ, որ կարող էր նպաստել առնողի և ծախողի գիտակցուԹեանը, դրուած են պարզ շրջանակի մէջ:

Բուրսայի մէջ միջնորդի պաշտօն կատարում են մ ա կ լ ե ր ն ե ր ը: Նոքա տալիս են վաճառականներին ճիշտ տեղեկուԹիւններ, որք վերաբերում էին նոցա առնելու կամ ծախելու նիւԹին: Մակլերը մի և նոյն նշանակուԹիւնը ունի, ինչ որ մեզանում դալալը, միայն այն զանազանուԹեամբ, որ մակլերը պաշտօնապէս ճանաչուած մարդ է, նա իւր վերայ առել է մեծ պատասխանատուուԹիւն, եԹէ որ և իցէ խաբէյուԹիւն գործ դնէր առնողի կամ ծախողի դէմ:

Վերոյիշեալ հանգամանքները 'ի նկատի ունելով, զգացվում է Թիֆլիսում բուրսայի կարեւորուԹիւնը:

ԵԹէ այդ նպատակը կիրագործվի, մեք յոյս ունիմք, որ Անդրկովկասեան վաճառականուԹիւնը կստանայ մի կանոնաւոր ընԹացք, և առաւելապէս գաւառացի անփորձ վաճառականները կ'ազատվին խաբեբայ դալալների ձեռքում խաղալիկ դառնալուց:

Բայց Թիֆլիսցին աշխատում է իւր հագուստը, ապրուստի ձեւերը միայն նմանեցնել եւրոպացուն, իսկ իւր գործունէուԹիւնը գտնվում է խաւար նահապետական դրուԹեան մէջ...

Մելիքզադէ

ՆԱՄԱԿ ԹԵԼԱՒԻՑ

Մինչ ամէն տեղից լսելով զանազան գանգատներ բարձի Թողի արած ուսումնարանների և նոցա կառավարիչների վրա, մենք տեսնում ենք որ այդքան նախատինքներ մինչև ցայսօր ոչինչ ազդեցուԹիւն չունեցան այդ կառավարիչների վրա։ Սորա պատճառը այն է՝ որ մենք Թոյլ և ծոյլ ենք։ ԵԹէ որ հնամոլներ ուզում են մեզ մեր բարի նպատակով հալածել, ինչու մենք ևս չպէտք է աշխատենք արմատախիլ անելու նոցա ազդեցուԹիւնը, ինչու մենք պօլեմիկայով չպէտքէ ստիպենք նոցա որ իրանց չգիտեցած պաշտօնից հրաժարուին։ Բայց մենք վախենալով հասարակ աղմուկներից, իհարկէ նոցա ազդեցուԹիւնը մեզ վրա օր ըստ օրէ զօրանում է։ Նոքա իրանց տգիտուԹեամբ աչքի առաջ չունենալով ապագայ, մեզ էլ հեռու փախցնելով, մեր բարի նպատակները մնում են ամփոփած մեր սրտի մէջ, մեզ խեղդամահ անելու, յետոյ մենք ինքներս տեսնում ենք որ մեզանից սկսած բարի գործը Թեքվում է դէպի մահ, այսպիսով մեր նպատակը ոչընչանում է։ Խօսքս Թելաւի երկսեռ ուսումնարաններն հոգաբարձուների վրա է, բայց նախ քան նոցա վրա խօսալս, մի քանի խօսք ասեմ տեղիս ուսումնարանների վրա։ Նահանգական ուսումնարանումը հայկական լեզու շատ Թոյլ են անցկենում, համարեա ոչինչ. մեղաւոր է կրօնուսոյց վարժապետը։ Էհ, Թող առճիկը ստանայ հարցնող ով է։ Ռուսաց օրիորդաց վարժարանը քիչ Թէ շատ այժմեան պեդագոգիկայի պահանջման համաձայն է ընԹանում։ Այստեղ հայուհիք բոլորովին չկան ուրեմն և հայկական լեզու չէ աւանդվում, պատճառը այն է որ տեղիս հայերը վատ կարծիք ունեն օրիորդաց վարժարանի վրա, չգիտեմ ինչ հիման վերա։ Հայոց սուրբ Վարդանեան տղայոց ուսումնարան իւր շատ խանուԹներով հիմնարկուած է 1862 Թուին, նուիրատուուԹեամբ տեղիս բարեպաշտ անձերի բայց չնայելով նրանց ջերմեռանդուԹեան, հոգաբարձուների անուշադրուԹեան պատճառաւ քար ու քանդ է արած որպէս Աղա-Մահմադ-խանի ժամանակից մնացած աւերակներ։ ինքնակոչ *) հոգաբարձուների կարգադրուԹեամբ այդ դպրոցը բաժանուած է երկու դասատուն, միացրած ի մի դասատուն, որտեղ մտնում են երկու ուսուցիչ ի միասին, որոնք և շատ խանգարում են միմեանց, այն ժամանակ նմանվում է սինագօգին։ Աշակերտաց նստարանները կոտրած, իսկ ողորմելի ուսուցիչներ աԹոռ չունենալու պատճառաւ ամբողջ տարի կանգնած են ոտի վրա։ Ուսումնարանը ծառայ չունենալով աշակերտները ստիպուած են գնալ իրանց գրպաններում ունեցած չիչերով աղբիւրի վրա և այս պատճառաւ աշակերտաց Թիւը օր ըստ օրէ քչանում է։ Ուսուցիչները տեսնելով որ մուտքը հասնում է մինչև 1000 մանէԹ և իրանք ստանում են 380 ռուբլի տարէնը, երեքը ի միասին, նոքա էլ այնքան գլխները չեն ցաւացնում։ Միով բանիւ ինչ հարկաւոր է աւելորդ խօսալ, այդ ուսումնարանը չէ ծառայում ոչ մի նպատակի, ուստի եԹէ բարուքելու չեն նորա ներկայ դրուԹիւնը իմ կարծիքով աւելի լաւ կլինի որ բոլորովին փակուի, քան Թէ անմեղ երեխաներին ժամանակ կորցնել տայ, որոնց համար ամեն մէկ րոպէ Թանգ աժէ։ Մի և նոյն կարող էք երեւակայել Սր. Գայանեանց օրիորդաց վարժարանի մասին՝ բաւականացէք նորանով, որ երկու տարի է վարժապետուհի չունեն որ նրանց վարք ու բարքին ժուկ տայ, նոցա բարի ընԹացք տայ, հասկացնի Թէ ինչ նպատակով են ուսում առնում։

Պարէտ։

ՆԱՄԱԿ ՄԵԾ-ՇՈՒԼԱՒԵՐԻՑ

«Մշակի» ներկայ տարուայ նախընԹաց համարներում յայտնել եմ Մեծ-Շուլաւէրի հոգի պղաբերուԹիւնը, ժողովրդի երկրագործուԹեամբ և այ-

*) ինքնակոչ եմ ասում, որովհետեւ սրանց ընտրուԹիւնը լինում է յետեւեալ կերպիւ՝ Թէլաւի ազաններից չորս հոգի, նախագահուԹեամբ գործակատարի և օգնականի նորա, հաւաքվում են մայր եկեղեցու գաւԹում, ընտրում են միմեանց և մէկը սոցանից մանէժածում Թուղթը ստորագրուԹեան համար և ամեն Թէլաւեցին մատծելով որ սրանց ժողովուրդն է ընտրել ստորագրում է յօժարուԹեամբ, յետոյ առաջարկում են Առաջնորդին և Առաջնորդը չգիտենալով բանի հանգամանքը շուտով փոխում է հասկացող հին հոգաբարձուաց և նշանակում է նոր հոգաբարձուաց․․․

ԾանօԹ. «հեղ.»

իր ծանր աշխատանաց և անընդհատ դժուարուԹեանց, նա ոչ միայն երբէք չը գանգատեց իր վիճակի դէմ, այլ և իր պարտքերի հետ միասին վճարեց և իր հօր ծանր պարտքերը։ Անդադար փոխելով իր պարապմանց առարկան, և բնակուԹեան տեղը, հետեւաբար լինելով լրագրող, Թարգմանիչ, Թատերական հեղինակ, գրաչար, գրավաճառ, մի գէներալի դպիր կամ մի իշխանի (Բրաունշվայգի) գրադարան, անցնելով Բերլինից Համբուրգ, Վիէննա, Բրէսլաու, Լայպցիգ կամ Վօլֆէնբիւտէլ նորա կեանքը մնաց միշտ դառնագին, բայց նա հպարտուԹեամբ հրաժարեց ամենայն կամաւոր օգնուԹիւն և չը դադարեց անկախուԹեամբ պաշտպանել իր մաքերը և հալածել հնացած ուղղուԹիւնները և արմատացած նախապաշարմունքը։ Նա ինքը ասում է մի տեղ՝ ՄիԹէ ես պիտի չունէս կարեմ, որ ձեր կեղծամից փոքր ինչ փոշի (poudre) չընկնի։

Այս նախադասուԹեան մէջ պարունակում է Լեսսինգի գործունէուԹեան մեծագոյն մասը։ «ՀամբուրգԹատերականուԹիւն (Hamburger Dramaturgie) իր գրուածների մէջ նա անխնայ կերպով յարձակվում էր իր ժամանակակից գերմանական հասարակուԹեան դէմ, մեղադրելով նորան ինքնուրոյնուԹեան պակասուԹեան համար և ֆրանսական կեանքին նմանելուն։ Եւ յիրաւի նշանակուԹիւն ունեցող բոլոր այն ժամանակի շրջանները, արհամարհելով իրանց ազգայինը դիմում էին ֆրանսական ձեւերի, լեզուին, սովորուԹիւնների, անբարոյականուԹեան Թէ կեանքի Թէ գրականուԹեան մէջ։ Այլ ևս կարող չէր լինել, երբ Գերմանիայի ներկայացուցիչը, Պրուսիայի մեծն Ֆրիդէրիկոս, միայն ֆրանսական լեզու էր գործածում Թէ խօսացուԹեան Թէ իր գրականական արդիւնքների մէջ և արհամարհանօք ասում էր, որ նա չէ կարող և չէ ցանկանում գործածել գերմանական «բարբարոս և կոպիտ լեզուն»։ Գերմանիայի այլ, փոքրիկ տէրուԹիւնները և արքունիքը իհարկէ պէտք է նմանէին իրանց մեծ ազգակցին և աքսորեցին և իրանց շրջակայից ամենայն ինչոր կարող էր յիշեցնել գերմանական սովորուԹիւնները և կեանքը։

Լեսսինգի գործը հեշտ չէր։ Նորա ազնիւ ոգին վրդովվում էր այս բոլոր կապիկուԹիւնները տեսնելով և գերմանական ազգասէր էլ չը լինելով, նորան ցաւալի էր տեսնել ինչպէս մի ամբողջ հասարակուԹիւն, կուրացած, կամօք Թողում էր իրանից իր ինքնուրոյնուԹիւնը, իր սեփական միտք և խօսքը, օտարին հետեւելու համար։

Ոգեւորած Թատրոնի մասին և հասկանալով դորա դաստիարակական ազդեցուԹիւնը, Լեսսինգ իրան նպատակ էր դրել ցոյց տալ որ հասարակուԹեան ուշադրուԹիւնը գրաւելու համար հարկաւոր չէր, ինչպէս անում էին ֆրանսական Թատերագրողները (Ռասին, Կօրնէյլ, Վօլտէր և այլն) և նոցա նմանողները Գերմանիայումը, իրանց նիւԹը քաղել հին յունական կամ հռովմէական պատմուԹիւնից և դիցաբանուԹիւնից և կամ քերԹուածների համար դորան որոնել քրիստոնէական կրօնականուԹեան մէջ, ինչպէս արել էր իր ժամանակակից Կլօպստօկը (Klopstock) իր «Մեսսիականը» (Messiade) գրելով։ Լեսսինգ ոչ միայն խօսքով և գրով պատերազմում էր այս հնացած ուղղուԹեանց դէմ, այլ և ինքը գործով ապացուցել։ 18 տարեկան հասակին լինելով, բեմին յանձնելով իր առաջին Թատերական գրուածը «Երիտասարդ գիտնականը» (Der junge Gelehrte) նա աշխատում էր ցոյց տալ որ հասարակուԹեանը շատ աւելի մատչելի է եԹէ գրականական նիւԹը, մանաւանդ Թատերական գրուածների համար, առնուած լինի նոյն իսկ հասարակուԹեան կեանքից և ամենօրեայ երեւոյԹներ ներկայացնի։ Այս առաջին փորձը յաջողեցաւ և գերմանական հասարակուԹիւնը բերանը բացեց, զարմանալով որ կայ և իր երկրի մէջ սեփական կեանք, սեփական օգուտներ։

Շարունակելով իր գաղափարները իրագործել, Լեսսինգը հնարեց Թատրոնին հետեւեալ „Miss Sara Sampson“, „Minna von Barnhelm“, „Emilia Galotti“ և „Nathan der Weise“ դրամաները։ Այս բոլոր գրուածները բնաւ նման չէին ժամանակակից ֆրանսական գրուածներին, որոնց գլխաւոր յատկուԹիւնն էր ուշադիր լինել լեզուի հնչիւնաւոր գեղեցկուԹեանը, աչքից Թողնելով մարդկային բնաւորուԹիւնների ճիշդ նկարագրուԹիւնը։ Այս պատճառաւ ֆրանսիական գրուածների (այս մեր կարծիք է որ կազմեցինք Ռասինի գրուածները կարդալից) մեր աչքին ներկայանում են ոչ մարդիկ, որոնք կարող են կամ մեր համակրուԹիւնը շարժել, կամ որոնց բնաւորուԹիւնը մեզ մեկնելի է և կամ որոնց գործերը մենք կարող ենք նախագուշակել, այլ հերոսական ձայնով, ոճով և ձեւերով խօսող անձեր։ Մենք կասկածում ենք որ երբէք չկային այսպիսի մարդիկ, գոնեայ նոքա ի բնէ հակառում են այն բոլորին որ սովոր ենք այժմ տեսնել և մինչև անգամ երեւակայել։

Կարդալով Ռասինի դրամաները, եԹէ խօսողի անունը լաւ չը գիտէք, երբեմն իսկի չէք իմանալ ով է խօսում, որովհետեւ այս ասածները այնքան փոքր են ցոյց տալիս մարդու յատկանիչ բնաւորուԹիւնը, որ նոցա կարող էր ասած լինել գործողներից ամեն մինը։ Ընդ հակառակ Լեսսինգի գործող անձերը ընդհանուր մարդկային յատկուԹիւններ ունեն, նոցանից ամեն մին ունի իր սեփական լաւ հասկանալի բնաւորուԹիւն, նոքա մարդիկ են, կենդանի մարդիկ և մնում են իրանց ուղղուԹեան հաւատարիմ, որովհետեւ ունեն կազմած բնաւորուԹիւն։

Կարդացէք Ռասինի դրամաները. ինչ կը պահէք նոցանից, երբ կարդալու կաւարտէք՝ ստանուորած լեզուի գեղեցիկ հնչիւնի արձագանք, չը նայելով որ երբեմն կարդալու ժամանակ ձեր ուշքին դիպչում են խորտուԹիւններ, ինչպէս օրինակ

գեգործութեամբ պարապելը, Նոցա աշխատասիրութեան ապարդիւն մնալու մի ամենագլխաւոր պատճառը, այն է ջրի պակասութիւնը, յայտնել եմ որ 20 վերստ հեռաւորութեամբ Բորչալու սաած գետից կամենում են ջրանցք բանալու և թէ մի անգլիացի յանձն է առել 3 ամսումը բերել և այդ ջուրը 100 հազար մանէթով, բայց ժողովրդի մի մասը չէ համաձայնուել և այդպէս մնացել է, այժմ ես տեսնելով այդ գործի մնալու և թէ երկրագործութեան մի քանի դորա նման արգելքների պատճառը, որոնք միշտ պատահում են մեր գիւղերում՝ կամենում եմ յայտնել մեր գիւղացիների թուլութիւնը այդ մասին։

Ամեն տեսնող չի կարող ափսոս չտալ մեր գիւղի շրջակայ ահագին տարածութեամբ այգիներին և արտերին, որոնք չհասունացած ժամանակը սկըսում են թառամել շատ տեղ. չի կարող չցաւի երբ տեսանի դեղին սաթի նման խաղողի ճութերը սկսում են ցամաքել, իսկ միւս կողմից արեգակի ճառագայթներից թառամել են խաղողին պաշտպանող տերևները և խաղողների տակը բացուել են ահագին ճեղքեր, որոնք պատճառ են դառնում ծառերի արմատները չորանալուն ու կորչում է գիւղացու մի քանի տարուայ աշխատանքը։ «Ջուր է հարկաւոր ջուր» աղաղակում է այգեպանը «իմ տարեկան աշխատանքս կորչում է, կորչում է և իմ պարտքը պարտքով», բայց ո՞ւր է ջուրը, Լալուարի ձիւնը չի հալվում, գետակը իւր մի քանի այգիներում բացած առուներով (արխ) ցամաքել է և գարշահոտութիւն են արձակում, մի կ ա ւ ը ջուր կայ մի առուակում, այն էլ ով գիտէ այգիների ո՞ր ծայրումն է մի աղնուականի կամ տանուտէրի այգումն ամփոփուած, եթէ գնա խնդրի գլուխը պատռած կգայ և գուցէ ցորենի տասանորդը քթիցը հանի։ Ուրեմն ինչ անի խեղճ գիւղացին, Նորան ջուր է հարկաւոր, նա իւր վիճակից գանգատվում է, նա զզւում է կեանքից։ Նա պատրաստ է ամեն դժուարութիւն կրել ջուրը ձեռք բերելու համար, եթէ ասես արի տաս օր ու գիշեր բանի անհաց անջուր, դու ջուր կգտնես և այս տարի այգիդ կազատուի չորութիւնից՝ նա մեծ ուրախութեամբ յանձն կառնի և աւելի դժուար չարչարանք, եթէ ասես քո այգու արդիւնքի կէսը տուր ես քեզ ջուր տամ, նա ուրախութեամբ կսխ քեզ. ասել է թէ նա զգում է, որ ջուրը որքան օգուտ կարող է տալ նորան, բայց եթէ փորձես ասելու թէ՝ տուր քո այգու արդիւնքի ամենաչնչին մասը ես ամբողջ գիւղի համար ջուր կբերեմ և յաւիտեան կարողէք վայելել առատութեամբ՝ նա դըժուարութեամբ կպատասխանի և կմերժի, այս պատճառաւ ասում ենք մեր գիւղացիներին, նոքա նախանձոտ են, թշնամասէր, մէկ մէկու լաւը չը կամեցող, յափշտակող և այլն և այլն են, բայց ո՛չ, նոքա տգէտ են և միայն։ Այդ տգիտութիւնով նոքա շատ փորձերի են հանդիպել և դորանցով խրատուել։ Ասել այն է, որ մեր գիւղացիները անհաւատարմութիւն են սովորել, նոքա ոչ մի աղնուականի կամ փոքր ինչ հասկացողի, որը կամենում է մի գործ կատարել գիւղի համար, հաւատ չեն ընծայում, նոցա աչքը վախեցել է սուտ գործ կատարողներից, և ուղիղ է, որ նոքա շատ են վախեցրել խեղճ ժողովրդին իւրեանց հարստահարելովը, քահանային անգամ այժմ չեն հաւատում, որովհետև ոչ մի գործ դորանցից չի տեսել խեղճ ժողովուրդը, իսկ եթէ տեսել է այն ևս ծածկումէ նորանց տուած վնասներին կամ վատ համարմունքին, այդպէս մեր քահանաները և փոքր ինչ հասկացողները կորցրել են իւրեանց հաւատարմութիւնը ժողովրդի մէջ, նոքա միայն իւրեանց օգտի համար են աշխատել, իսկ աղնուականները միայն վնասել են և ոչինչ։ «Ինչու կտամ իմ արդիւնքի մի մասը, ասում է գիւղացին, եթէ տամ, կտանի ինքը կուտի ինչպէս շատ անգամ կերել է, իսկ եթէ չուտի և ջուր էլ բերի այն ժամանակը ջուրը ինքը կջրի միայն և այդպէս կհարստանայ հարուստը ու կսկսի աւելի վնաս տալ մեզ»։ Ուրեմն խեղճ գիւղացուն է մնում միայն մտածել ինքն իւրեան համար, բայց նա մտածելու սովոր չէ, նա միայն աշխատում է և ո՛չ մտածում, նորա աշխատանքը եթէ ապարդիւն է մնում նա ուրիշ հնար չի գործ դնում, միայն գանգատվում է իւր վիճակից, նա նմանվում է այն աշխատող եզին, որը ականջից բռնած կարողես տանի ուր կամենաս, բայց եթէ մի փոս գցես նա կխրդնի և չի անցնիլ միւս անգամ այն կողմովը, այդպէս էլ մեր ժողովուրդն է։ Փորձեցէք ընտրելու մի քանի հաւատարիմ և աւելի լաւ կլինի խեղճ ժողովրդից անձներ, որոնք լաւ համարումն ունենան ժողովրդի մէջը՝ նոքա կարող են գործ կատարել, և այդ գործով ժողովուրդը կճանաչի նոցա, կգրաւեն ժողովրդի հաւատարմութիւնը և ամեն ինչ կարող են անել ինչպէս կամենան, կշահեն իւրեանք և կշահեցնեն ժողովրդին։ Այսպիսի մխիթարանք այժմ լինում է մեր գիւղում։

Այս քանի օրս ընտրուել են ժողովրդի միջից 10 պարոններ, որոնց յանձնած է ջրանցք բանալու գործը, նոքա պէտք է հոգան այդ գործը, նոցա ժողովուրդը ընծայել է հաւատ սխալուած լինելով և այս տարուայ ջուր չլինելուց։ Այս տասը պարոնները յուսալի է որ կարող են այդ գործը աղնիւ կերպով վերջացնել, նոցա համար շատ հեշտ պէտք է լինի մինչև 700 տանից բաղկացած ժողովրդի արդիւնքով, և մի քանի տարիում կարող են վճարել, որքան կհարկաւորուի դորա համար, որովհետև այդ ջուրը բերելուց յետոյ ժողովրդի պակասութիւնները կոչնչանան և շատ հարստութիւն կժողովեն, նոցա թւումը և իւրեանք, որ մեծ կալուածքի տէր լինելով, շուտով կաւելացնեն դորանց վերա և ուրիշ հարստութիւններ։ Եթէ նոքա այդ գործը յաջող կերպով վերջացնեն կարժանանան մեծ անուան, կաւելանայ նոցա համարումն ժողովրդի մէջ և այդպիսով շատ նոր բաներ կյանձնուի դորանց. այն ժամանակը իւրեանց խոստացած տղաների և աղջիկների ուսումնարանները կլինուեն, այն ժամանակը կիմացուի, որ Շուլաւէրի մէջը ևս ժողովուրդ կայ,—դոքա պէտք է յաղթեն շատ արգելքներ և վատ հասարակների բանբասանքը։ Այս տասը պարոնները այս քանի օրս ուրախութեամբ վարած լինելով այդ գործում գնացել են Թիֆլիզ պայմանաթուղթը հաստատելու. և կարծելով, որ մի փոխւոր և փորասոր Շուլաւէրի Մելիք, որը բընակվում է Թիֆլիզում, ուրախ կլինի այդ մասին, ուստի նոքա երբ յայտնել են այդ մի նոր ուրախալի գործը և խօսել են այսպէս թէ «խալխը մեխքա ադա, կքաշուեն ուրիշ աշխարհ կըքերնան ու կմնանք մաթալ ամօթա», նա մխիթարել է նորանց այս պատասխանով. «Նետաւի մի քանի տարի առաջ էին կորչել էնտղանց, մենք էլ կը գնայինք մեր հողերը մենք կվարէինք»։ Ահա այսպիսի աղնուականներն են տիրապետում խեղճ ժողովրդին, դա այն պարոնն է, որ գիւղացիներից կաշառք ծծելով հարստացրել է իւր ջէբը, իսկ այժմ Թիֆլիզի հալաբարի կաշառքներով է ապրում։ Թող այդպիսիները այդպէս մնան, իսկ այժմ մնումէ մեզ ցանկանալ այդ 10 պարոններին յաջողութիւն, որ նոքա աշխատեն որքան կարելի է հաւատարմութիւն ձեռք բերել ժողովրդի մէջ և միայն։

Ընթերցողը չկարծի թէ մեր ժողովուրդը բաւական է ըլել ճշմարտութիւնները լրագրով յայտնելիս, նոքա միշտ վէճեր են բանում այս մասին, և շատերը աղնուականներից աչքի փուշ են կարծում գրողին։ Չկարծի ընթերցողը նոյնպէս, որ մեր քահանաները գործ չեն կատարում, ես դեռ ոչինչ չեմ գրել նոցա մասին։—Նոքա պարապում են հոգևոր փաստաբանութեամբ, նոքա իւրեանց կեանքում այնքան ուրիշ գիր չեն գրել, որքան գանգատներ մէկ մէկու վերա։ Ասածիս կարող է ապացուցել հետևեալը։—Անցած ամսում մի աւելի արժանաւոր քահանայ վիճում է մի ուրիշ քահանայի հետ եկեղեցում, կարծեմ արծաթի կրփելու համար է ըլել մէկ մէկուց, վէճը այնպէս թունդացել է, որ ժողովուրդը վրդոված թողել է եկեղեցին և դուրս գնացել. այսպիսի օրինակներով հարուստ է մեր Շուլաւէրը։

Այս օրերումը ես վերը յիշած արժանաւոր քահանային հանդիպել է տեսանել իւր լաւ ծանօթ մի Թիֆլիզի բժշկի և մի ուրիշ վրացի պարոնի, որոնք անցկենում են ըլել մեր գիւղով. քահանան նոցա հրաւիրել է իւր տուն, նոքա խոստացել են, այնպէս, որ մի պարոնից երբ բժիշկը ճաշ է սատցել ծառայով, մերժել են, ասելով, որ ուրիշի տուն են հրաւիրուած, բայց երբ, պ. բժիշկը գնացել է իւր ընկերովը քահանայի տուն և հրաւիրել է նորան բարեկամաբար՝ քահանային տանը չէ գտել, նա արդէն միւս դռնովը աղուէսի խորամանկութեամբ փախել էր, բժիշկը այն կէս գիշերին երկար սպասելով ստիպուած է ըլել դուրս գալ և նորից ճաշ պատրաստել տալ այն պարոնին, որի ճաշը մերժել էր արդէն,—այսպիսի հնարագիտութիւններով են ապրում մեր քահանաները, իսկ թէ ո՞վ է մեղաւոր, «Մշակի» պ. Ճ. հաստաւածագիրը լաւ է ցոյց տուել։

Ընթերցողին չձանձրացնելու համար, ուրիշ տեղեկութիւնները յետոյ։—

15-ն յուլիսի 1873

Արշակ Ծատուրեանց.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՑ

„Биржа" լրագիրը հաղորդում է, որ Ռուսաստանում հրամայած է՝ որ դեռ չը ձեռնադրած աբեղաները և կոյսերը, որք իրանց անվայել կերպով պահում են, իրաւունք չունենային հագնել եկեղեցական կոչումին յատուկ շորերը։

***

Тифл. Вѣстн. լրագիրը պատմում է որ Թիֆլիսի Ալէքսանդրեան այգիում այս օրերս երեկոյեան ժամը 11-ին, ատրճանաւոր Շ... վիրաւորված է եղել խանջալով։ Կողոպտողները փող էին պահանջում, բայց երբ տեսան որ իրանց պահանջածը չեն ստանում, վիրաւորեցին պ. Շ....ին և երևի կը սպանէին, եթէ անցնողները չազատէին նրան աւազակների ձեռքից։ Ուրեմն այն քաղաքում, ուր պօլիցիայի վրա աւելի ծախս են անում, քան թէ Օդեսայի մէջ անգամ, անվտանգ չէ կարելի շրջել քաղաքի կենդրոնում գտնված պարտէզի մէջ, և այն էլ երեկոյեան ժամը 11-ին։ Ուր մնաց, որ կարողանայինք անվտանգ անցնել մեր փողոցներում ժամը 12-ին, 1-ին, կամ 2-ին.... Շուտով ամենքս պիտի զինւորված մանգանք Թիֆլիսի փողոցներում...։ Կեցցէ մեր պօլիցիան։

***

„Кавказъ" լրագրին հաղորդում են՝ Նուխուց որ Բէլիկ-Աօզուլալու գիւղի Մարգարիտ Գասպարեանցը, իր մօր Ուրիկ Վարդանեանցի և Դաղաչ Սարգսեանցի օգնութեամբ խեղդեց իր ամուսին Յովհաննէս Գասպարեանցին, գցելով նրան Յուբեան-չայ գետը։

***

Մեզ գրում են Շամախուց, որ Շամախու և Կեօկչայ գաւառները բաղկացած են $^3/_5$ մասը հարթ երկրից և $^2/_5$ լեռնային տեղերից։ Այդ հողի տարածութեան վրա, բնակվում է 20230 տուն, բաժանվելով 339 գիւղի վրա, որոնցից մօտ 110 գիւղ կալուածատիրոջ սեփականութիւն է։ Գիւղօրէից ամբողջ ժողովրդաբնակութիւնը վճարում է ուղղակի հարկ՝ տարէնը 239,975 րուբլ, 52 կոպ։

***

Пет. Газета. հաղորդում է, որ համալսարանական 1863 թւի կանոնադրութեան վերաքննութեան կազմած մասնաժողովը, այս օրերս կը վերջացնի իր պարապմունքը. Նորանից կազմած նոր կանօնադրութիւնը, երևի հոկտեմբեր ամսին պէտք է քննվի Պետական Խորհրդի ընդհանուր ժողովի մէջ, և որովհետև նորան չը վաւերացնելու համար ոչինչ պատճառներ չեն նախագուշակում, հաւանական է որ համալսարանական նոր կանօնադրութեան իրագործութիւնը կլինի նոյեմբերից ոչ ուշ։

***

Նորերումս եկաւ Թիֆլիս մի խուլ ու մունջ ռուս երիտասարդ վարժապետ, որ Խարկօվում կառավարում էր խուլ ու մունջների ուսումնարանը։ Երիտասարդը ցիտաւորութիւն ունի մեր քաղաքումն էլ խուլ ու մունջների համար մի ուսումնարան բացանել։ Դեռ քանի մի շաբաթ է որ պարոնը այդտեղ է և արդէն ի նկատի ունի 100 երեխայ զանազան ազգութիւններից։ Ուսումնարանը բացանելու թոյլտւութիւնը արդէն ստացած է։

***

Սեպտեմբերի 12-ին չորեքշաբթի օրը պ. Սիմօնօվիչը կարդաց երաժշտական ընկերութեան դահլիճում մի դասախօսութիւն բնաւորութիւնների (տէմպէրամէնտների) վրա։ Դասախօսը բաժանեց մարդիկներին չորս գլխաւոր բնաւորութիւնների վրա, ցոյց տուեց նրանց զանազանութիւնը, նրանցից ամեն մէկին յատուկ յայտնութիւնները, ցոյց տուեց որքան վտանգաւոր է մանկական հասակում չը ճանաչել ինչ տէմպէրամէնտի տէր է երեխան, և զանազան երեխաներին միակերպ դաստիարակել։ Մի և նոյն միջոցը դաստիարակութեան մէջ կարող է մի երեխային օգտաւէտ լինել, միւսին ընդհակառակն վնասա-

---

որ բոլոր հերոսները իրարու «դուք» բառով են դիմում՝ մայրը որդուն «դուք» է ասում, եղբայրը քրոջը, և այլն։ Եւ կամ մի օտար կնոջ հետ խօսելով, մարդը ոչ միայն հոգնակի այս քաղաքավարութեան ձևն է պահպանում, այլ անուանում է նորան „madame"։ Լսելով Ալէքսանդր մեծի բերանից այս „madame", երբ նա դիմում է Հնդկաստանի թագուհու Ակսիանին, մենք ակամայ մեզ երևակայում ենք որ ոչ թէ Արիստոտէլի աշակերտն է մեր առաջ, այլ մի galant Լուդովիկոս XIV ժամանակակից մի salon'ի մէջ։ Աւելացրէք այս ձևերին մի փառաւոր լեզու և մի քանի շատ յաջող դարձուածները և այս կը լինի Ռասինի դրամայի ձեր կարդալու հետևանքը։

Կարդացէք ընդհակառակ նորա հակառակորդի գրուածները՝ նոքա կարելի է նոյն տպաւորութիւն անելու չեն բեմի վերա, որովհետև զուրկ են փառաւոր ոտնկար շորերից, հին հերոսական ձևերից այլ դորա փոխարէնը կայ միտք, կայ իրականութիւն։ Բոլոր անձինքը որոշեալ շարժուածներով են գործում և խօսում—նոքա մարդիկ են և ուրեմն մեզ աւելի հասկանալի։

Լէսսինգի դրամայի կարդալուց յետոյ ականջներիդ մէջ չեն հնչում չափած մի լեզուի ձայները, ձեր մէջ ծնվում է միտք, ձեր առաջ երևում են հասարակութեան նախապաշարմունքը և ղեծումները, որոնք դժբաղդաբար Լէսսինգի ժամանակից և մինչև այժմ շատ սակաւ և կամ աննշան փոփոխութիւն են կրել։

Կարելի է մի ժամանակակից թատրոնագրող նոյն ձևը տալու չէր իր դրամային ինչպէս Լէսսինգն է արել, այլ նոյն նիւթերը և այժմ հասարակութեան ուշադրութիւն կը գրաւէին և արժանի կը լինէին մի տաղանդաւոր գրչից մշակած լինելու։ Ամենայն կրօնների հաւասարութիւնը օրէնքների առաջ և այժմեան քաղաքակրթութեան մէջ հասարակութեան համակրութիւնը պահանջող սկիզբն է—նորան մարմնացրեց և իր փիլիսոփայական ապացոյցներով անմահացրեց Լէսսինգը իր „Nathan der Weise" դրամայումը։ Եւ այժմեան հասարակութեան ուշադրութեան արժանի է մի մարդ, որ իր աշխկայ բարոյականութիւնը նորա կեանքից բարձր է դասում, որին աւելի է բարձր դասերի անգործ զգայականութիւնը այս է „Emilie Galotti" դրամային մէջ կերպարանաւորած միտքը։ Մենք այժմ էլ հիացմամբ կը նայենք մի մարդու վերա որի համար ամենայն ձգտումից բարձր է ազնուութիւնը, թէպէտ և նորան հալածէ և իրանից հերքի հասարակութիւնը՝ այսպիսի մարդու համար իր սեփական խղճմտանքը աւելի մեծ նշանակութիւն ունի քան թէ հասարակութեան հալածանք և նախատանք։ Այսպիսի մի բարձր բարոյականութեան տէր մարդ մեր աչքին ներկայանում է Մայոր Տէլլհայմ „Minna von Barnhelm" դրամայի մէջ։ Այս անձի մէջ Լէսսինգը իր սեփական սկզբունքներ և համոզմունք առաջարկեց հասարակաց դատին։

Բայց մենք բոլորովին մոռացանք, որ մեր խօսքը պէտք է լինէր պ. Վիկտոր Շէրբուլիէի գրքի վերա և, յափշտակվելով ինքը Լէսսինգի նշանակութեամբ և գաղափարներով, կրիտիկոսի ասածը կողմը թողինք։ Մեր կարծիքը ևս պ. Շէրբուլիէինը լինելով, բացի քանի մի երկրորդական տարբերութիւններ (օրինակ՝ Ռասինի գրուածների վերաբերութեամբ) մենք մեզի մեղադրելու առիթ չունինք։

Պ. Շէրբուլիէ մի գովելի անկողմնապահ դատմամբ ստուգում է Լէսսինգի նշանակութիւնը ոչ միայն իր հայրենիքի համար այլ և բոլոր այն ժամանակի լուսաւորեալ երկիրների։ Անդադար ուշադրութիւն դարձնելով այս գրողի կեանքի վերա, նա մեզ շօշափելի կերպով ցոյց է տալիս, որքան մեծ նշանակութիւն ունի մի անկախ դատումն և քննութիւն, մի սկիզբ, որից Լէսսինգը իր բոլոր կեանքի մէջ չէ շեղվել. Երբ նորան առաջարկեցին Կէօնիգսբէրգի համալսարանի մի ամբիոն, յիշելով որ նորա պարտաւորութիւն կը լինի գովասանական ճառ կարդալ ի պատիւ Սիլէզիայի նուաճող Ֆրիդերիկոս II-ի, նա հրաժարվեց ընդունել այս պատուաւոր պաշտօնը։ Իր կեանքի վերջին տարիները (նա մեռաւ 1781 թուին) դառնալով Բռաունշվայգի դկսի արքունական գրադարանի կառավարիչ, Վօլֆէնբիւտտէլ քաղաքումը, Լէսսինգ այս պաշտօնը միայն մի պայմանով ընդունեց՝ որ նորան թոյլ կը տրվի չկրեալ դքսի սրահներումը։

Մենք գիտաւորութիւն չունենք հետևել պ. Շէրբուլիէին և այն հարցերի մէջ, որ նա յարուցանում է Լէսսինգի այլ գրականական, արհեստի և կրօնական հարցերին պատկանող գործունէութեան վերաբերմամբ։ Կը բաւականանանք միայն մեր անկեղծ խրատ տալ գրականութեան ամեն բարեկամներին կարդալ այս յօդվածը, որ չը նայելով մի քանի երկարութիւնների, ուր երևում է իբր թէ հեղինակը դժուարանում է երբեմն սեղմել և մի քանի յատկանիշ խօսքով ամփոփել իր միտքը և դորա շուրջ է պտտում, առանց իսկ ցանկացածը գտնել կարողանալու—չը նայելով, ասում ենք, ճշտութեան երբեմն երևող պակասութեանը, մենք համոզած ենք, որ այս յօդվածը իր խղճմտաբար մշակման և աղբիւրների խոր ուսումնասիրութեան, պատճառով, ուր ամենայն յայտնած միտքը մի հիմք ունի իրողութիւնների վերա և նոյնպէս իր դիւրըմբռնելի լեզուի կողմից կարդացողին ուշադրութեան արժանի է։ Մենք հաւատացած ենք որ պ. Վիկտոր Շէրբուլիէի յօդվածը կը դրոշմի ընթերցողի մէջ մի մեծ յարգանք դէպի Լէսսինգի անձը և կը գրգռի ցանկութիւն աւելի մօտիկ ծանօթանալու այս մեծ գործունեայի հետ, որին Մակօլի (Macaulay անգլիական պատմագիրը անուանում է՝ „XVIII-դ դարու ամենաերևելի կրիտիկոս"։

Ա. Արծրունի

կար....: Պարոն Սիմոնովիչից յայտնած մտքերը հետեւանք են եւրօպական գիտութենից արած ճիշդ ֆիզիօլօգիական և հոգեբանական հետազօտութիւնների, բայց գուցէ նրանք ոչ մի տեղ այնքան նոր չեն, և միևնոյն ժամանակ ոչ մի տեղ այնքան օգտաւէտ չէին լինի, որքան մեր ասիական հասարակութեան մէջ, որտեղ թէ ընտանիքը, թէ երևելի մանկավարժները ուշադրութիւն չը դարձնելով երեխայի յատուկ անձնական բնաւորութեան վրա, դաստիարակում են բոլոր երեխաներին միակերպ, յարմարվելով միայն պարսկական ոգուն և գիննուորական ուղղութեանը՝ երկու ուղղութիւններ, որք տիրապետող են մինչև անգամ մեր լուսաւորեալ անուանված շրջաններում.....

ԱԿՑԻԱՆԵՐԻ ԳՆԵՐԸ ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻ

№№ լրագրերի	տարին ամիսը թիւը	Մոսկվայի Բօրսայում	գնողները	ծախողները	արած
	1873				
	Օգոստոս				
196	3	„Мос. Вѣдом."	247	250	
206	14	„ „	248	252	250
212	21	„ „	248	250	„
219	28	„ „	248	252	„
	Սեպտ.				
227	6	„ „	248	„	„

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՒՍՏՐԻԱ ԵՒ ՈՒՆԳԱՐԻԱ

Խոտաւիայի թագաւորը հասաւ Վիեննա:—Ունգարիայի Պեշտ մայրաքաղաքից գրում են, որ աւելի ու աւելի լավում են բողոքներ, որ սէյմը (ազգային ժողովը) չէ բացվում: Այդ պահանջը պայմանաւորվում է մանաւանդ այն հանգամանքով, որ ամբողջ երկրում հացի պակասութեան պատճառով սկսում է յայտնվել սով: Ամէնքը ցանկանում են, որ տէրութիւնը քանի կարելի է վաղ ծանօթացնէր երկիրը գործերի իրական դրութեան և եւութեան հետ և ընդունէր զգուշացնող միջոցներ սպառնող դժբաղդութեան դէմ.—Ունգարիայում, ինչպէս և Եւրօպայի միւս մասերում տէրութիւնը ստիպված է պատերազմել կաթօլիկ բարձր կղերի ձգտումների դէմ, որը սեփականացնում է իրան պետական իշխանութեան իրաւունքները: Շուտով պիտի առաջարկվի պարլամէնտին մի նոր պրօէկտ, որ պիտի սահմանափակի հոգեւորական դասի քաղաքական իրաւունքը: Հոգեւորականներից արած զանազան կարգադրութիւնները առանց պետական իշխանութեան համաձայնութեան, կը պատժվին մի տարվայ բանտարկութեամբ և 3000 ֆիօրին տուգանքով:

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ

„Times" լրագիրը հաղորդում է հետեւեալ տեղեկութիւնները Պարսկաստանի արդեան դրութեան վրա: Պարսկաստանում, ինչպէս և շատ ուրիշ տէրութիւնների մէջ, կայ մի կուսակցութիւն, որ ընդէմ է ամէն առաջադիմութեան և նորութեան՝ այդ կուսակցութիւնը մոլլաներն են, այսինքն մահմեդական հոգեւորականութիւնը: Նրանք սաստիկ ընդիմադրութիւն էին անում Շահից պ. Րէյտէրին տուած կօնցէսսիային: Բայց վերջին ժամանակներս նրանց ոյժը նուազվեցաւ և երևի աւելի էլ կը նուազվի Շահից Եւրօպայի մէջ արած ճանապարհորդութենից յետոյ: Անգլիական ինժէնէրներից արած հետազօտութիւնները շինվող երկաթուղու գծի համար, բաւական աջող են և պ. Րէյտէրը արդէն հրամայել է սկսել երկաթուղու շինութիւնը Թէհրանից Ռաշտ: Այդ գիծը միայն սկիզբը կը լինի ուրիշ մեծ գծերի Թէհրան քաղաքից դէպի հարաւ՝ նորանից պիտի անցկենայ մի գիծ դէպի Սպահան և Պարսից ծովը: Բացի սորանից մարտի 9-ից (21-ից) մաքսի վարչութիւնը Պարսկաստանում պիտի նոյնպէս ենթարկվի պ. Րէյտէրի իրաւունքին: Մինչև վերջին ժամանակներս մաքսի գործը Պարսկաստանի մէջ ոչինչ սիստեմային չէր ենթարկված, կոնտրաբանդը սաստիկ ընդարձակութիւն էր ստացել և պետութիւնը ոչինչ օգուտ չունէր մաքսից:

Աւելի նշանաւոր է արհեստական կերպով երկիրը ջրելու գործը՝ Պարսկաստանի հողը, անհերքելի է, որ շատ բարեբեր է, բայց նրան պակաս է ջուրը և արտերի ահագին տարածութիւնները մնում են անմշակ, դարձեալ ջրի պակասութեան պատճառով: Պարոն Րէյտէրը պիտի շուտով սկսի և երկրի հանքային հարստութիւնները բովագործելու: Մի խօսքով Շահի փոխանորդը (ինչպէս Րէյտէրին այժմ կանչում են) շուտով ընդունելու է իր պետութեան կառավարութիւնը: Պետութեան արդիւնաբերութեան գլխաւոր ճիւղերը նրա իրաւասութեանն են ենթարկվում: Բայց չը նայելով այդ ընդարձակ ասպարիզին, հազիւ թէ կարելի է սպասել մի յաջող ապագայ երկրի համար, եւրօպական կրթութեան այդ շինցու պատուաստումից....

Կամ այդ բոլորը Րէյտէրին կաջողի, նա կը հարստանայ սարսափելի կերպով,—և այն ժամանակ Շահը բոլորովին չը կանգնելով կապած պայմանագրի արգելքների առաջ, կը վռնդէ նրան ու կը սեփականացնի իրան բոլոր օգուտները,—կամ ձեռնարկութիւնը անշահաւէտ լինելով, Րէյտէրը կը սնանկանայ: Այդ վերջինը աւելի հաւանական է:

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Հեռագիրը հաղորդում է Ամէրիկայից, որ Նիւ-Եօրկում Բօրզան փակած է, ապրանքի առուտուրը դադարեցրած է, խօլէրան տարածվում է ամբողջ երկրում: Ընդհանուր տխրութիւն է:

—Հեռագիրը հաղորդում է, որ Պարսից Շահը, յետ գալով իր երկիրը յայտնել է, որ եւրօպական ճանապարհորդութեան նպատակն էր բարեկարգել աշխատելու Պարսից պետութեան սիստեման:

—Երևելի գերմանացի քիմիքոս Լիբիխի յիշատակը արժան կանգնեցնելու համար Գիսէն քաղաքում, ինչպէս հաղորդում են գերմանական լրագիրները, արդէն ժողովվել է աւելի քան 200,000 թալէր:

—Փարիզի ճեմարանին մէջ սեպտեմբերի 10-ին կարդացուած տեղեկագիրը ծանուցանում է, թէ չորս օրվայ մէջ Փարիզում մեռել են խօլէրայից 59 հոգի:

—«Մասիս» լրագիրը հաղորդում է, որ մեծ-Եպարքոսն իմացուց գաւառաց կուսակցութեանց մէջ փոխանակուած պաշտօնական հեռագրաց վրա յունական թուականը պէտք է դրուի, որպէս զի միօրինակ կերպիւ արձանագրուին դիւանատանց մէջ, և փնտռել պէտք եղած ժամանակ, դժուարութիւն չը քաշուի:

—„Köln. Zeitg." լրագիրը ասում է որ Ֆրանսիայի զանազան կողմերից ուղարկվում են մարշալ Մակ-Մահօնին ադրէսներ, որք բողոքում են բօյալիստների (միապետականների) դիտաւորութիւնների ու ձգտումների դէմ:

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Մեղու Հայաստանի» (№ 34) լրագրում կարդում ենք հետեւեալ անհաւատալի լուրը՝ «տաճկաց լրագրերից մինը հաղորդում է, որ Շահը, Սուլթանը և Խետիւը հասակակից են՝ երեքն էլ ծնել են 1830 թուին»:

***

Վրաց «Դրօէբա» լրագիրը հաղորդում է Ախալցխայից, որ Նորին Բարձրութիւնը Օլգա Ֆէօդօրօվնան, ընծայել է Ախալցխայի օրիորդաց ուսումնարանին 500 րուբլ, Թիֆլիսի գուբէռնատորի ձեռքով:

***

Բէրլինում հրատարակվեցաւ այս օրերս դօկտօր Անդրէաս Արծրունու մի նոր գիտնական գրվածք մինէրալօգիայից՝ „Ueber das Krystalsystem des Wolframs" վերնագրով: Այդ աշխատանքը երիտասարդ դօկտօրը արել է պ. պրօֆէսօր Գրօթի հետ միասին:

***

Մեզ գրում են Զաքաթալից՝ Ջարդախլար գիւղում (Զաքաթալի նահանգումը) մի լեզգի պառաւ կին կայ 120 ամաց: Այս պառաւ կնոջ ծուռը (թոռան աղջիկը) ծնել է երկորեակ զաւակք: Ծնուածներից մէկին իր մայրն է ծիծ տալիս, իսկ միւսին յիշեալ 120 տարեկան պառաւ կինը (??): Ասում են թէ պառաւի սնուցածը աւելի առողջ է միւսից (!!):

***

Շամախուց խնդրում է մեզ պ. Ա. Մ. Շահնազարեանցը ուղղել սխալները իր նամակի մէջ (Մշակ № 31): Բօփրեւի տեղ պիտի լինի Բըստրօվ, և бѣлая горячка բառի տեղը պիտի լինի тифозная горячка.

Ամսիս 1-ին Ս. Պետերբուրգում կատարվել է հինգ տոկոսաբեր երկրորդ ներքին փոխառութեան տոմսակների վիճակախաղը:

500 ռ.

Սէրիէ №	Տոմս. №	Սէրիէ №	Տոմ. №	Սէրիէ №	Տոմ. №
1,932	1	8,281	16	5,235	35
13,369	1	13,994	16	6,524	35
19,999	1	5,559	17	13,703	35
1,890	2	12,307	17	13,723	35
2,527	2	6,465	18	15,574	25
4,624	2	10,551	18	16,261	35
12,557	2	16,983	18	6,046	36
16,867	2	4,652	19	7,150	36
4,247	3	5,353	19	12,030	36
6,291	3	12,384	19	1,517	37
15,759	3	12,649	19	1,842	37
17,423	3	13,331	19	6,864	37
2,373	4	17,642	19	7,271	37
6,391	4	8,329	20	10,888	37
7.573	1	12,219	20	11,580	37
10,942	4	16,376	20	17,278	37
11,477	4	779	21	17,340	38
11,564	4	8,604	21	3,244	38
12,426	4	2,302	22	4,097	38
2,008	5	2,664	22	6,561	38
7.249	5	3,218	23	10,275	38
7.697	5	5.744	23	19,860	38
8.963	5	9.288	23	11.633	38
9.980	5	9.326	23	18.173	39
12.973	5	11,088	23	2.388	39
13.686	5	14.539	23	5.751	39
10.980	6	15.182	23	11.694	40
14.603	6	6.722	24	147	40
18.213	6	9.450	24	2,137	40
7.827	7	17.888	24	13.041	40
10.453	7	18.153	24	16.561	41
14.815	7	2.589	25	2.536	41
16.545	7	3.959	25	4.209	41
871	8	7,960	25	7,408	41
1,838	8	9.307	25	8.574	41
4,230	8	12.568	25	17.306	42
4.760	8	15.746	25	2.452	42
17.405	8	12,966	26	8,028	42
19.752	8	13.457	26	12,220	42
6.991	8	14,009	26	12.662	42
12.377	9	18,850	26	12.794	42
15.518	9	19.648	26	16.476	42
15.907	9	3.090	26	19,459	43
19.933	9	4.720	27	1,220	43
9.867	9	6.611	27	4.847	43
10,650	10	8.052	27	5.779	43
15.365	10	13.741	27	6·474	43
17.256	10	13.916	27	7.468	43
18,587	10	54	27	10.428	43
18.933	10	8,680	28	15.002	44
415	10	9.166	28	6.352	44
198	11	14.411	28	5.696	44
1.015	11	17.717	28	7.227	45
1.543	11	8.102	28	11.477	45
6.087	11	9.416	29	1.090	45
10.404	11	11.327	29	14.171	45
10.814	11	12.116	29	14 377	45
12,196	11	17.636	29	15.280	46
12.589	11	13.752	29	17.975	46
13.246	11	18.462	29	908	46
13.420	11	18.843	29	4.648	46
14,248	11	19.925	29	9.301	46
17	11	1.566	29	13.141	46
866	11	15.422	30	13.893	46
8.280	11	15,758	30	16.939	47
1.565	12	19.989	30	7.729	47
6.351	12	2.836	30	2.747	47
8.176	12	4.996	31	4,046	47
9.388	12	7.008	31	6.960	47
9.816	12	7.928	31	12.379	47
2.521	13	12.850	31	16.316	48
15.835	13	4.871	31	18.555	48
2.736	14	7.445	32	6.093	48
7.651	14	10.808	32	10.695	49
11,163	14	13.154	32	11.877	46
12,729	14	14.790	32	7.580	49
15.265	14	16,264	32	14.747	50
17.569	14	7.869	32	18.688	50
3.557	15	8.778	33	2.666	50
3.867	15	1.586	33	4,977	50
12,528	15	2.122	34	9.679	50
16.861	15	2.519	34	10.151	50
19,929	15	2.568	34	12.202	50
5.289	16	2.954	34	14.848	50
6.062	16	8.129	34	17.668	50
6.392	16	13.161	34	17,690	50
8.028	16	15,661	34		

Հանգած սէրիաների տոմսակները

361	9,494	12,542	16,440
1.082	2,632	12,599	16,557
1,902	10,040	12.670	16,838
2,382	10,957	13,120	17,956
2,492	10,981	13,299	18,079
3.989	11,393	13,574	18,400
3.993	11,689	13.672	18,473
5.195	11,697	13,883	18,727
5,208	11,730	14.351	19,579
5,537	11,909	14,440	19,726
6.890	12,230	15,218	19,832
8,025	12,261	15,339	
9,420	12,439	15,706	

ՏԵՂԵԿԱՑՈՅՑ

ՓՕՍՏԸ. Ռուսաստան և Արտասահման ամեն օր, բացի կիրակի օրից: Երկուշաբթի. Քութայիս, Չէրնօմորի վիճակ, Սուխում, Երևանի գաւառ: Երեքշաբթի. Բագու, Գանձակ, Դաղստանի նահանգ (թեթև փօստը): Չորեքշաբթի Քութայիս և Ալէքսանդրապօլ: Ուրբաթ Քութայիս, Երևան, Նուխի, Զաքաթալ, Ախալցխայ: Շաբաթ, Բագու Գանձակ (ծանր փօստը):

ՓՕԹԻ-ԹԻՖԼԻՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆ գնում է ամեն օր՝ ճանապարհորդների գնացքը (մինչև Փօթի) առաւօտ 8 ժամին 18 րօպէ: Խառն գնացքը՝ (մինչև Սուրամ) երեկոյեան 8 ժամին, 17 րօպէ: Գալիս է՝ ճանապարհորդների գնացքը երեկոյեան 10 ժամին, 49 րօպէ, խառն գնացքը 3 ժամին 13 րօպէ կէս օրից յետոյ:

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ երթևեկ հիւանդների համար գտնվում է Ս. Նշան եկեղեցու մօտ Եագոր Ղարաջևի տանը և բաց է ամեն օր հիւանդների ընդունելութեան համար առաւօտեան 8 ժամից մինչև 10 ժամը:

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ

(Սեպտեմբերի 8-ին)

ԼՈՆԴՈՆ.—մի ռուբլի աժէ $32^{9}/_{16}$ պէնս (փոխանակ 40 պէնս):

ՓԱՐԻԶ.—մի ռուբլի աժէ $346^{1}/_{4}$ սանտիմ (փոխանակ 400 սանտիմ):

առաջին ներքին 5% փոխառութեան տոմսակ		$157^{1}/_{2}$
երկրորդ		$154^{1}/_{2}$
5% Բանկի տոմսակ „	1 շրջանի	—
„ „ „	2 շրջանի	—
„ „ „	3 շրջանի	—

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մամուլի տակից դուրս եկաւ Գ. Ն. Տէր Գևոնդեանի „մայրենի լեզուի" առաջին տարուայ երկրորդ տպագրութիւնը այլ և այլ փոփոխութիւններով. Նախ գրքի սկզբում զետեղած է սկզբնական նկարչութեան օրինակներ, երկրորդ, նորա այբբենական մասին բոլորովին նոր և դիւրին ձև է տուած և երրորդ, գրքի այլ և այլ երեսներում ընթերցանութեան նոր յօդուածներ են աւելացրած: Գինն է 40 կ. ծախվում է Թիֆլիսում պ. Վարդանեանցի և ընկ. գրատանը: Մայրենի լեզուի երկրորդ տարին տպվել է:

Докторъ Медицины, *И. Каспарьянцъ*, квартировавшій на Вельяминовской улицѣ въ домѣ Саатсазова, живетъ въ настоящее время въ *Сололакахъ*, на Ртищевской улицѣ, въ верхнемъ этажѣ дома, бывшаго *Арабъ—Оглы*. Пріемъ больныхъ, по внутреннимъ и венерическимъ или сифилитическимъ болѣзнямъ, отъ 10—12 часовъ утра ежедневно.—

Ցանկացողներ ծառաներին, աղախիններին և դայակներին վարձել, նոյնպէս և բնակարաններ վարձել,—կարող են դիմել տեղեկացոյց գրասենեակ, (справочная контора) որ գտնվում է Գօլօվինի փողոցի վրա, գեներալ Արծրունու քարվանսարայում:

Թիֆլիսի քաղաքացի Իսահակ Մարտինիչ Մխիթարով և ընկ:

ԱԴՎՕԿԱՏ

Վլադիմիր Վլադիսլավիչ Մարցինկէվիչ տեղափոխվեցաւ Արսենալնայիա փողոց Նազարօվի տանը, կլասիկական Գիմնազիայից ոչ հեռու, և ընդունում է կլիենտներին առաւօտները 8-ից մինչև 10 ժամ, իսկ երեկոները ամեն ժամանակ սկսած հինգ ժամից:

6 (10)